

капітана пароплава дати дозвіл на два квитки... (М.Трублаїні) ← Професор прохав капітана пароплава + Капітан пароплава дасть дозвіл на два квитки.

Отже, функція об'єкта дії та стану є первинною семантико-синтаксичною функцією знахідного безприменового відмінка, який має типові відмінкові семантико-синтаксичні і формально-синтаксичні ознаки: субстанціальність, валентний зв'язок із предикатом, пасивність, формально-синтаксичну ознаку центральності. Він входить до відмінкової системи української мови передусім як спеціалізований відмінок об'єкта, як домінанта в об'єктній парадигмі відмінків. У семантично неелементарних конструкціях об'єктна синтаксема в знахідному відмінку ускладнена суб'єктивним значенням.

Література

1. Вихованець І. Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові. – К.: Наук. думка, 1971. – 120 с.
2. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови. – К.: Наук. думка, 1987. – 231 с.
3. Вихованець І. Р. Родовий чи знахідний відмінок? // Культура слова. – 1989. – Вип. 37. – С. 93-95.
4. Курс сучасної української літературної мови: В 2 т. / За ред. Л.А. Булаховського. – К.: Рад.шк., 1951.– Т.2. – 407 с.
5. Мейє А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков. – М.; Л., 1938. – 450 с.
6. Межов О. Г. Семантична диференціація об'єктної синтаксеми // Українська мова: Науково-теоретичний журнал Інституту української мови НАН України. – 2005. – № 1. – С.17-32.
7. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення. – К.: Наук. думка, 1966. – 324 с.
8. Тимченко С. К. Акузатив в українській мові: 3 української складні. – К.: Вид-во УАН, 1928. – 101 с.
9. Ходова К. И. Система падежей старославянского языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 159 с.

Котловський А. М.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ОСОБЛИВІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ: МЕТОДИКА, ФОРМИ, МІФОЛОГЕМИ

З періоду становлення європейських націй виникає зацікавленість у вивченні етнічного питання в філософії, психології, філології (Ш. Монтеск'є, М. Вольтер, І. Кант, Г. Гегель, В. фон Гумбольдт, О. Шпенглер, О. Лосев. та інші) В другій половині ХХст. співвідношення «мова і культура» стає основою наукової метапарадигми лінгвістики і міждисциплінарних наук (етнолінгвістика, лінгвокраїнознавство, лінгвокультурологія, етнопсихолінгвістика, контрастивна лінгвістика, когнітивна лінгвістика).

Кожна з вищезгаданих дисциплін згідно об'єкта та цілей дослідження використовує свій методологічний аналіз для виявлення національно-специфічних рис мовних одиниць, зокрема фразеологізмів. Незважаючи на орієнтацію аспекту дослідження (синхронія чи діахронія) рівень абстракції певного методу, питання співвідношення національного і загальнолюдського залишається актуальним. Вразливі місця методик продукують міфологеми. Лінгвіст залишається у тенетах стереотипів власної лінгвокультури і описує її етноцентрично, надаючи інтерлінгвальним явищам статус національно – специфічних [1, с. 69]. Мета даної статі – показати складність та аспекти дослідження цього явища.

Антропологічний підхід у вивченні лінгвістичних явищ передбачає дослідження мови, мислення та способів вираження навколишньої дійсності в мові у тісному зв'язку з людиною як мовною особистістю. Механізм діяльності мозку і органів відчуття, які характеризуються загальнолюдською фізіологічною єдністю, сприяє в цілому однакове сприйняття світу, створює загальну логічну основу. Цей універсалізм зумовлений загальнолюдським характером логіко-розумових операцій, тріадою когнітивних універсалій (референція, модифікація, предикація) та типовими асоціаціями. Сприйняття світу і його ділення генетичним механізмом оцінки відбувається відносно онтології речей, відповідаючи реальному і об'єктивному станові речей та детермінуючи в людині мовну модель світу [2, с. 22].

Універсальний характер інваріантної частини мовної картини будь-якої мови зумовлений певним «ядром» лексики. В значеннях слів, які складають ядро, виражені знання «першого ешелону» (знання про об'єкти фізичного світу, про їх просторові і предметні характеристики), тому лексичні сфери інваріантної частини позначають предмети фізичного світу, природні явища, природні і штучно створені людьми класи предметів і артефактів [3, с. 122].

Великим пластом інтернаціональної фразеології виступають ті ФО, які ґрунтуються на схожості і функції органів, частин людського тіла. Дослідження показали, що соматична фразеологія складає біля 30 % фразеологічного фонду [4, с. 50].

Важливим позамовним фактором, який спричинив виникнення універсальних рис мовних одиниць виступає єдність біологічної структури всесвіту. На протязі своєї багатовікової історії людство спілкується з природою. Людський досвід спілкування збагатився за рахунок спостереження за явищами природи, рослинами, поведінкою тварин. Матеріальний світ природи виступав об'єктом для переосмислення людського життя, діяльності, об'єктом творчої боротьби духу над природними стихіями, основою для формування цінностей етносу. Фразеологічна номінація розкриває міфологічні корені ФО, виділяє архетипи, що характеризуються стійкістю, частотністю у багатьох мовах : *as brave as lion* «хоробрий як лев», *stubborn as donkey* «впертий як осел».[5, с. 23].

Загальнолюдське домінує в життєдіяльності будь-якої нації. Сутність національно-специфічного мовних явищ, інших об'єктів концептосфери етносу полягає в діалектиці проявлення загальнолюдського в національному. Специфічне, своєрідне мовних явищ як і специфічний зміст національного характеру, за твердженням Л. І. Гнатенко, виникає в результаті проявлення загального в одиничному [6, с. 112].

Національно-культурна конотація (етноконотація, етнокультурна атрибуція) ФО як діагноз національної приналежності даної фразеологічної одиниці, її автохтонності, органічності у фразеологічному фонді мови [7, с. 89] виступає проміжною ланкою, котра забезпечує діалогічну взаємодію різних семіотичних систем – мови і

культури. Унікальність та цінність етносу зберігається за рахунок гомогенності, стабільності і цілеспрямованості циркулюючих в етносі культурем/менталем, які матеріалізуються за допомогою мовних одиниць [8, с. 8-9].

Знакова природа конотації зумовлює проникнення компонентів культури в складний, багаторівневий світ мовного знаку, який вирізняється білатеральністю, поліфункціональністю, оборотністю планів вираження і змісту, інтерпретуючим характером змісту. По відношенню до означуваного ФО етноконотація виступає як одиниця історико-культурного плану змісту та доповнює денотативний аспект значення (*lame duck* «людина, що переживає труднощі й потребує допомоги»: на Лондонській фондовій біржі «кривенькою качечкою» називали дефолтерів, які внаслідок особистого фінансового краху залишали Сіті Лондона, шкутильгаючи; *to burn midnight oil* «працювати, вчитися вночі»: в часи середньовіччя газові лампи із-за дорожнечі палива використовувалися по потребі).

Гетерогенність та гетерофункціональність її компонентів виражає оціночність, емоційність, експресивність ФО. Атрибутивна маркованість ФО може не мати прямого стосунку до їх змісту, а виявлятися тільки у плані виразу.

Національно-культурний компонент мови доводить раціональне існування певного етносу у світі дійсності та мови. В слові як складовому елементі лексики також може відобразитися пізнаний людиною світ, який виступає ідеальною формою існування світу. На мовному рівні фразеологізми являють собою комплексні знаки вторинної номінації, структурно-семантична модель яких репрезентує своєрідне бачення світу.

Контрастивна лінгвістика в аспекті вивчення лексики виявляє та аналізує структурно-семантичні відмінності окремих слів, лексико-семантичних груп, прагматичний аспект маніфестації одиниць у мовленні. Одним з основних напрямків зіставлення виступає пошук тотожностей та семантичної близькості одиниць. Контрастивний аналіз робить особливий наголос на дослідженні пару мов, яке дозволяє створити зворотні типології.

В такому ракурсі дослідження заявляє про себе таке мовне явище як фразеологічний паралелізм. В мовах незалежно одна від одної виникають схожі ФО завдяки дії екстралінгвістичних універсалей [4, с. 34], збігу образності [9, с. 49].

В царині теорії перекладу відбувалася жвава дискусія відносно еквівалентного перекладу і перекладу по аналогії ФО. (О. В. Кунін, Л. І. Рецкер, М. Л. Шадрін, Е. М. Солодухо). В парадигмі теорії перекладу особливу увагу звертають на кількісні закономірності транспозиції та виясненню рівноцінності структурних моделей порівнювальних мов по своїй функціональній значущості [10, с. 4].

Лінгвокраїнознавча теорія слова (Є. Верещагін, В. Костомаров) досліджує фразеологізми в площині однієї мови. Характер предметного змісту реалій, тобто зв'язок референта – позначуваного реалією предмета, явища – з народом (країною) допомагає відобразити життєву конкретику, історію, побут, культуру.

Історико-етимологічне коментування ФО опирається на генетичний прототип фразеологізму, який описує конкретну ситуацію, деталі побуту, звичаї, традиції. Тематична класифікація на основі первинних значень фразеологізмів допомагає не тільки встановити генетичну близькість, але й в деяких випадках провести паралель спорідненості на рівні фразеологічного значення і образу.

Характер тематичної класифікації детермінується поняттєвою сферою, яка об'єднує фразеологізми спільністю джерела походження. В даному випадку, коли вихідний матеріал служить екстралінгвістичним субстратом для пошуку лінгвокраїнознавчої інформації, особливої уваги заслуговують типи первинної фразеологізації, виділених О. В. Куніним, а саме : утворення ФО шляхом переосмислення термінів або не термінологічних професіоналізмів; утворення ФО з авторських зворотів; утворення ФО на основі сюжету, який представлений їх внутрішньою формою.

Національно-культурна специфіка фразеологізмів, особливо в процесі традиційного семантичного аналізу, досліджується у двох напрямках, а саме ономазіологічному та семасіологічному. Ономазіологія дає можливість зрозуміти як в результаті перетинання семантичних і семасіологічних процесів формуються символічні мовні знаки. Позначуване мовного знаку по відношенню до екстралінгвістичних фактів виступає шуканим; предмети об'єктивної дійсності та людської діяльності підпадають під дані, в яких починається пошук засобів їх позначення [11, с. 72].

Основа найменування – пізнавально-класифікуюча діяльність колективу. Наявність екстралінгвістичного субстрату в фразеологічній семантиці детермінується прямим зв'язком між значенням ФО та значенням предметно-реальної ситуації. Вибір мотиваційної ознаки може бути випадковим або закономірним, але детермінованість ономазіологічної структури визначається лінгвістичними, культурними, етнопсихологічними, соціальними факторами. Реконструкція усього ономазіологічного механізму надає пояснення тому, як за іменем закріпилися певна семантика, русійні чинники чинники національно-культурної конотації [12, с. 7].

Семасіологічний підхід вивчення фразеологізмів розглядає знакове значення мовної одиниці; тобто досліджує те, що приховується за окремими фактами значення тих або інших мовних одиниць. [13, с. 5]. Аналіз від слова до думки зосереджується на відображенні «специфічного елемента» культури в структурі значення та в мовній формі фразеологізму. [12, с.7].

Сучасні когнітивні дослідження розширюють інтерпретацію мовних явищ та орієнтуються, за твердженням О. А. Селіванової, на більш перспективний аналіз, а саме від думки до слова. Сьогодні вже сформувалася низка прийомів концептуального аналізу, використовуваних переважно комплексно : візуальний метод, аналіз значення за словниковими дефініціями, опис за предикативними зв'язками та моделювання «діагностичних контекстів», опис концепту за його асоціативним полем, метод вивчення концепту через лексико-граматичне поле лексеми.

Структура репрезентацій знань, спосіб концептуального моделювання (фрейм) висвічує не тільки пропозитивну частину інформації про стереотипну ситуацію, яка лягла в основу фразеологізму, але й вміщує систему оцінок, культурні, прагматичні, енциклопедичні знання. Асоціативна сфера ґрунтується на вербалізації термінальної частини фрейму: асоціації, образи, метафори, перцепції.

Вибірка слів-концептів в когнітивній лінгвістиці відштовхується від концепції «семантичних примітивів» А. Вежицької, яка розглядає ключеві культурні слова в якості основних ланок культури в ментальному світі людини. До концептів зараховують лексеми, значення яких становлять зміст національної мовної свідомості, наділені аксіологічною маркованістю, а також важливим визначається їх «ключовий» характер для духовності певного лінгво-культурного ареалу [14, с.111]. Абстрактність змісту концептів («судьба», «тоска», «душа» для російської мови) репрезентує напрямок структуризації семантичної сітки та ієрархічну організацію ментальних одиниць рівня загальних понять, але це в деякій мірі залишає осторонь важливі ситуативно-контекстуальні і конотативно стилістичні деталі. Саме ця вербалізація абстрактних концептів нівелює здатність фразеологізмів репрезентувати діяльнісний образ світу через розкриття конкретної ситуації в динаміці її розгортання (*наприклад, ситуація проявлення відокремленості: to pull up a draw bridge не пускати гостей в дім, sweep before your own door не кивай на сусіда, a divyia на самого себе, to keep off the grass не втручатися; ситуація проявлення гостинності: to keep a good table/house подавати смачні страви і вино, to keep open house/table привітно приймати гостей, to wine and dine мати вдосталь їжі й питва, частувати, to be at home to people бути охочим та готовим приймати гостей*)

Визначення національно-культурної особливості повинно бути зумовлене таким факторами: 1) методом і метою дослідження; 2) формами проявлення; 3) первинністю загальнолюдського. Перспективним видається поєднання контрастивних методів з методами когнітивної лінгвістики. Дослідження національно-культурних особливостей фразеологізмів має велике значення для вивчення фразеологізмів на позначення соціальної поведінки представників англійського етносу.

Література

1. Левченко О.П. Лінгвокультурологія та її міфологеми. // Вісник Харківського національного університету. Серія Філологія. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна – 2004. – № 631. Випуск 41. – С. 68-71.
2. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения, – М.: Институт языкознания РАН, 1997. – 331 с.
3. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Под. ред. Б.А. Серебrenникова. – М.: Наука. – С. 108-141.
4. Солодухо Э. М. Теория фразеологического сближения. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 295 с.
5. Петрова Н. Д. Англійські фразеологічні одиниці з національно-культурологічним компонентом // Науковий збірник ЛНУ. Іноземна філологія. – Львів: Світ – 1997. – № 110. – С. 41-48.
6. Гнатенко Л. И. Национальная психология. – Днепропетровск: Поліграфіст, 2000. – 213 с.
7. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні. – К.: Наукова думка, 1989 – 136 с.
8. Сорокин Ю. А. Этническая конфликтология. – Самара: Русский Язык, 1994. – 94 с.
9. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – Л: Вища школа, 1983. – 173 с.
10. Пинягин Ю. Н. Переводческие аспекты сопоставительного изучения лексики // Сб. науч. трудов Перм. госуд ун-та. – Пермь: 1988. – С. 4-12.
11. Уфимцева А. А. Лексическое значение – М.: Наука, 1986 – 240 с.
12. Селиванова Е. А. Теоретические основы когнитивной ономастологии // Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – Черкаси: ЧДУ. – Випуск 11. – С. 3-12.
13. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. – М.: Высшая школа, 1988. – 166 с.
14. Голубовская И.А. Этнические особенности языковых картин мира. – К., 2002.

Кравченко А. В. ОТ АНАЛИЗА К СИНТЕЗУ

Слова, сказанные замечательным лингвистом Б. Л. Уорфом полстолетия назад, звучат сегодня более чем актуально: «...Человечество не знает внезапных взлетов и не достигло в течение последних тысячелетий никакого внушительного прогресса в создании синтеза, но лишь забавлялось игрой с лингвистическими формулировками, унаследованными от бесконечного в своей длительности прошлого. Но ни это ощущение, ни сознание произвольной зависимости всех наших знаний от языковых средств, которые еще сами в основном не познаны, не должны обескураживать ученых...» [1, с. 219].

Переход от анализа к синтезу требует принятия новых познавательных установок и, как следствие, новой эпистемологии [2], отличительным признаком которой является *синтетизм* как результат интеграции накопленных научных знаний на междисциплинарном уровне. Свойственный же традиционной рационалистической теории познания дуализм исключает возможность такого синтеза в принципе. Языкознание как наука, претендующая на знание того, что представляет собой естественный человеческий язык, пропитано дуализмом насковзь – об этом говорит сам язык, которым пользуются лингвисты, говоря о языке (чего стоит, например, классическое определение языкового знака как «единства материального и идеального!»). Это не удивительно, так как многие эпистемы науки, которая сама является продуктом социо-культурно-исторического развития, в концентрированном виде выражают лишь то, что схвачено обыденным сознанием рядовых пользователей языка.

Напротив, биологическая теория познания, сформулированная У. Матураной [3] и получившая дальнейшее развитие в работах его последователей, характеризуется изначально присущим ей синтетизмом и потому открывает выход на новую концепцию языка. Суть этой концепции (в слегка модифицированном виде) заключается в том, что языковая деятельность человека рассматривается как определенные структуры поведения в когнитивной области взаимодействий, носящих ориентирующий характер и служащих осуществлению биологической функции адаптации организма к среде с последующим переходом к управлению ею. Такой подход имплицитно подразумевает принципиальную невозможность постижения сущности языка в отрыве от человека как живой системы, характерными особенностями которой являются принцип кругообразной организации и принцип взаимной каузальной связи в системе «человек – среда».

В общих чертах, биологическая теория познания как теория самоорганизующихся систем (автопоэз) созвучна идеям Л. С. Выготского и исходит из того, что самоорганизация в физическом пространстве есть основа жизни. Автопоэзные системы определяются в терминах их организации, а не в терминах составных частей либо свойств, которыми эти части обладают. Способность к самоорганизации как определяющее свойство живой